

Ćwikła, Barbara

Cztery nowe inkunabuły w Bibliotece im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego zakupione w roku 1985

Notatki Płockie 31/2-127, 57-60

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BARBARA ĆWIKŁA

Cztery nowe inkunabuły w Bibliotece im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego zakupione w roku 1985

Rok 1985 związany jest ze szczególnymi wydarzeniami w dziejach Biblioteki im. Zielińskich TNP. 22 października Biblioteka obchodziła 165 rocznicę założenia. Towarzystwo Naukowe Płockie wydało drukiem katalog opracowany przez mgr Halinę Kostanecką 50 inkunabułów w Bibliotece im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego (wg stanu w dniu 31 grudnia 1984 r.). W roku jubileuszu 1985 po raz pierwszy w historii Biblioteka zakupiła cztery inkunabuły. Rok sprawozdawczy 1985 zamknęto liczbą 54 inkunabułów.

Celem artykułu jest zaprezentowanie tych niezwykle cennych i rzadkich druków, nabytych w 1985 r.

*
* *
*

Na Bibliofilskiej Aukcji Uczelnianego Koła Miłośników Książki przy Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie został zakupiony pierwszy inkunabuł w roku 1985. Pochodzi z weneckiej oficyny włoskiego typografa Mikołaja de Francofordia. Wartość jego podwyższa proveniencja „Conuentus Leopoliens 1603” — Zgromadzenie we Lwowie, dzięki której zaliczony jest do poloników. Jest to jedna z wcześniejszych polskich proveniencji. Druk zawiera zbiór kazań Michaela de Carcano. Oprócz drukowanego tekstu łacińskiego, zawiera trzy karty rękopiśmienne w języku polskim z XVII wieku. Tekst rozpoczyna pięknie iluminowany, wielobarwny inicjał wstępny. Inne inicjały są dwubarwne niebieskie i czerwone. Egzemplarz nie jest zachowany w tak dobrym stanie jak pozostałe trzy inkunabuły, widoczne są jednak wyraźne ślady konserwacji. Oprawiony w pergamin barwiony na czerwono. Treściowo i typograficznie uzupełnia zasób inkunabułów Biblioteki.

Carcano Michael de

1. *Sermonarium de poenitentia per adventum et quadragesimam.*

Zdobiony inicjał wstępny z inkunabułu Michaela de Carcano.

Venezia, Nicolaus de Francofordia 11 XII 1487°

IP 1434. GW 6131.

Var. B

Inicjał wstępny wielobarwny, inicjały czerwone i niebieskie Prow.:

1. Conuentus Leopoliens 1603
Opr.: Pergamin czerwony

*
* *

Historia najcenniejszego z zakupionych inkunabułów, należącego do skarbów kultury narodowej, wiąże się z Biblioteką Gustawa Zielińskiego w Skępem. W Bibliotece Skępskiej znajdowało się 39 inkunabułów.¹ Jednak podczas długoletniego transportu książek do Płocka część zbiorów uległa rozproszeniu i tylko 38 inkunabułów przywieziono ze Skępego.

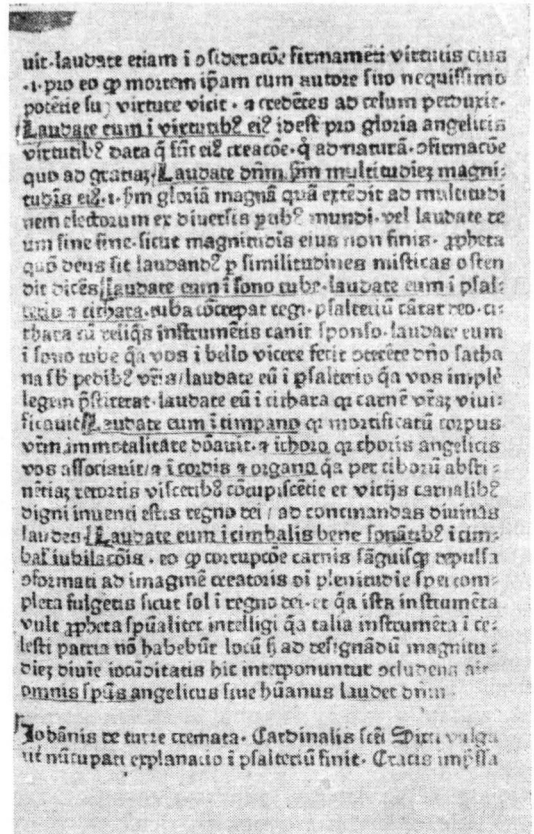
W Bibliotece Zielińskich TNP zachowały się katalogi inkunabułów oraz rękopis dzieła jednego z bibliotekarzy skępskich Józefa Bruzdowicza pt.: *Wykaz znakomitszych i cenniejszych książek znajdujących się w księgozbiorze, zwanym Biblioteka Gustawa Zielińskiego w Skępem*". Józef Bruzdowicz pod pierwszą pozycją w *Wykazie...* zamieszcza najcenniejszy inkunabuł z Biblioteki Skępskiej:

Explanatio in Psalterium i przedstawia jego opis: „Uważane powszechnie za najdawniejszą książkę w Polsce drukowaną, pochodzi z tej epoki, w której jeszcze kart tytułowych nie drukowano. Nie ma także to dzieło ani liczbowania stron lub kart ani kustoszów, czyli przenośników na stronę następną, ani sygnatur czyli dalszego następstwa kart, ani daty, ani nazwiska drukarza, co dowodzi starożytności tego wydania. W egz. skępskim 1-sza karta jest uszkodzona, 10-ta i 11-ta wydarte, a na końcu dochował się (do 139 karty) egz. skępski nie mający karty ostatniej, na której wydrukowano *Cracis Impressa*, należy do wydania krakowskiego, wynika stąd, że są na wszystkich istniejących w nim kartkach te same początkowe wyrazy co w egz. Bib[lioteki] Ordyn[acji] Zam[ojlskiej]”.²

Informacje o tym inkunabule podają wszystkie katalogi skępskie: pisał o nim również Gustaw Zieliński.³

Egzemplarz Turrecrematy zaginął prawdopodobnie przed przywiezieniem księgozbioru ze Skępego do Płocka. Obecnie prawie po osiemdziesięciu latach „powrócił” do dawnych Zbiorów Gustawa Zielińskiego. Zakupiony przez Bibliotekę egzemplarz Turrecrematy nie jest identyczny z tym, o którym pisał Józef Bruzdowicz. Przedstawia jednak większą wartość, gdyż jest to egzemplarz pełny, zawiera 151 kart i najważniejszą ostatnią kartę z kolofonem. W kolofonie umieszczone jest nazwisko autora dzieła, tytuł i miejsce druku: *Cracis Impressa* — w Krakowie wytłoczono. Jest pierwszym polskim drukiem, na którym umieszczono miejsce wydania. Pochodzi z oficyny Kaspra Straubego nazywanego też niekiedy „Drukarzem Turrecrematy”.

W zbiorach inkunabułów Biblioteki jest jedynym drukiem, który wyszedł spod prasy polskiej. Egzemplarz zachowany jest w bardzo dobrym stanie, po konserwacji, oprawiony w brązową skórę na wzór dawnych opraw — oprawa nowa XX w. Zawiera liczne ręcznie iluminowane czerwone inicjały i rubryki. Druk stanowi też cenne źródło do badań nad początkami drukarstwa w Polsce.

Kolofon dzieła *Turrecrematy* (Kraków 1475 r., K. Straube).

- Turrecremata Joannes de
2. *Exposito super toto Psalterio.*
Kraków, (Casp. Straube?, ca 1475) 2°
IP 5421. H* 15692
Var. A
Inicjały czerwone, rubryki.
Opr.: Skóra brązowa XX w.

Kolejny inkunabuł zakupiony został przez Bibliotekę od prywatnego oferanta. Jest to druk pochodzący z niemieckiej oficyny dwóch typografów: Henricha Grana i Johannes Rymnana w Hagenau z r. 1500. Stanowi on klocek introligatorski zawierający w jednej oprawie dwa samoistne wydawniczo druki: inkunabuł z r. 1500 Pelbartusa de Themeswara i wczesny bo z r. 1520 druk XVI — wieczny. Inkunabuł zawiera zbiór kazań, uzupełnia posiadany zasób inkunabułów zarówno pod względem treści jak i typografii. Egzemplarz zachowany jest w dobrym stanie, widać ślady konserwacji, zawiera liczne zapiski marginalne. Inkunabuł jest

pięknie iluminowany ręcznie malowanymi niebieskimi i czerwonymi inicjałami. Na pierwszej karcie znajduje się polska proveniencja: pieczętka z napisem: X Piotrowicz T. Oprawiony w deski i brązową tłoczoną skórę. Na oprawie jest wytłoczony napis: Sermone discipuli de tempore et de Sanctis 1539.

Prezentację zakupionych w r. 1985 przez Bibliotekę im. Zielińskich TNP inkunabułów zamyka druk pochodzący z paryskiej oficyny francuskiego typografika Felixa Baligaulta. Nie jest zarejestrowany w Centralnym Katalogu inkunabułów w bibliotekach polskich⁴. Na skale Polski jest więc drukiem unikatowym. Zachował się tylko w jednym egzemplarzu na ziemiach polskich, podobnie jak sześć innych inkunabułów znajdujących się w Bibliotece im. Zielińskich TNP⁵. Egzemplarz posiada zdobioną, drzeworytową kartę tytułową, na której zamieszczone jest nazwisko autora dzieła i tytuł. Kolofon zawiera miejsce druku, nazwisko drukarza i nakładców oraz datę druku. Na ostatniej karcie zamieszczony jest sygnet nakłado-

Pelbartus de Themeswar — ostatnia karta z kolofonem.

Pelbartus de Themeswar

3. *Sermones Pomerii quadragesimales Hagenau*, Henrich Gran pro Jo. Rymnan, 10 VII 1500 2°
IP 4219. HC* 12560

Inicjały czerwone i niebieskie, wielobarwny inicjał wstępny, rubryki Marginalia w języku łacińskim.

Prow.:

1. Piecz.: X Piotrowicz T.

Opr.: Deski, skóra brązowa, wycisk ślepy, resztki klamer, XVI w.

Roberti de valle Rotho magensis
Compendium memorandorum vires naturales & commoda comprehendens a plinio datat valens ne dum ad secreta nature noscenda: sed ad usus quo que necessarios: corporisq; & ingenti cōseruationē.

Karta tytułowa dzieła Roberti de Valle Rothomagensis.

wy, na którym widnieją inicjały i nazwiska nakładców: Durand i Grelier.

Dzieło stanowi skrót *Historii naturalnej* Pliniusza opracowany przez Roberta de Valle Rothomagensis. Inkunabuł zachowany jest w bardzo dobrym stanie, po konserwacji. Oprawiony w brązową skórę — oprawa nowa XX w. Jest

to pierwszy druk w zbiorach Biblioteki pochodzący z oficyny francuskiej. Stanowi bardzo rzadki i cenny nabytek. Zarówno egzemplarz Turrecrematy jak i zaprezentowany druk z oficyny Felixa Baligaulta zakupione zostały w Antykwariacie Naukowym w Krakowie.

Valle Robertus de

4. *Compendium memorandum vires naturales [et] commoda co[m]prehendes a plinio data.*

Parisi, Felix Baligaut 1500 4°

HC 15836 Goff V-77

Opr.: Skóra brązowa XX w.

* * *

Wszystkie zakupione inkunabuły wydrukowano w języku łacińskim. Stanowią one podobnie jak te, które znajdują się już w zbiorach, skarby kultury polskiej i obcej. Dostarczają również ciekawego materiału do badań historii drukarstwa, księgarstwa, bibliotek, bibliofilstwa i czytelnictwa.

Na zakończenie należy zwrócić uwagę, że zakupienie czterech inkunabułów w krótkim okresie jednego roku stanowi ewenement w historii Biblioteki. 38 druków pochodzi z Biblioteki Gustawa Zielińskiego w Skępem. Trzy inkunabuły zostały ofiarowane: dwa inkunabuły w jednym kločku przez dra Władysława Cholewińskiego z Rypina w r. 1908 i jeden inkunabuł przez Ludwika Kunkla w 1918 r.⁶ Przez okres sześćdziesięciu lat zbiór inkunabułów nie zwiększył się. Dopiero w latach 1978—1985 Biblioteka zakupiła 13 inkunabułów dzięki inwencji obecnego prezesa Towarzystwa Naukowego Płockiego dr. inż. Jakuba Chojnackiego.

Zdaję sobie sprawę, że prezentacja zakupionych przez Bibliotekę inkunabułów dotyczy głównie ich cech zewnętrznych. Szczegółowe badania dotyczące proveniencji, komentarzy znajdujących się na marginesach i interliniach czy badania zabytkowych opraw wymagają długich lat żmudnej pracy wielu specjalistów. Wiadomo przecież że „habent sua fata libelli”.

PRZYPISY

¹ H. Kostanecka, 50 inkunabułów w Bibliotece im Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock, 1985 s. 7

² J. Bruzdowicz, Wykaz..., rękopis w Bibliotece Zielińskich TNP s. 1

³ J. Zieliński, O Bibliotece Zielińskich w Skę-

pem i o jej założycielach, «Echa Płockie i Łomżyńskie» 1902 nr 49, 50

⁴ M. Bohonos, E. Szandorowska, Inkunabuły w bibliotekach polskich Centralny Katalog. Wrocław 1970 T. 1, 2

⁵ H. Kostanecka, op. cit., s. 10

⁶ H. Kostanecka, op. cit., s. 9

LITERATURA

W. A. Copinger, *Supplement to Hain's Repertorium Bibliographicum*. P. 1—2. London 1985—1902. Repr.: Berlin 1926.

Gesamtkatalog der Wiegendrucke Herausgegeben von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke. Bd. 1—7, 8 (Lief. 1) Leipzig 1925—1940.

F. R. Goff, *Incunabula in American Libraries. A third census of fifteenth — century books recorded in North American collections*. New York 1964.

L. Hain, *Repertorium bibliographicum, in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis expressi ordine alphabetico vel simpliciter enumerantur vel adcuratius recensentur*. Vol. 1—2. Stuttgartiae — Lutetiae Parisiorum 1826—1838.

Hain — Copinegr

Inkunabuły w bibliotekach polskich. Centralny katalog. Pod red. A. Kaweckiej-Gryczowej oprac. M. Bohonos i E. Szandorowska. T. 1—2. Wrocław — Warszawa — Kraków 1970. Biblioteka Narodowa.